

SÁGI ÉVA

A Bányászati és Erdészeti Főiskola Áttelepülése Selmecebányáról, 1918–1919

A Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola története 1735-re nyúlik vissza, ekkor alapították ugyanis a Bányásztképző Iskolát. Az elkövetkező évszázadokban az Osztrák–Magyar Monarchia magyar részén egyedüli felsőoktatási intézménnyé nőtte ki magát típusán belül. Az első világháború kezdetén európai hírű műszaki iskolának számított. A háború kirobbanása komoly törést okozott az iskola életében. Az utolsó tanórák 1928. október 18-án kezdődtek, de a tanévet már nem tudták befejezni, ugyanis hamarosan csehszlovák csapatok foglalták el a területet. A professzorok és a diákok meg akarták őrizni magyar állampolgárságukat, magyar intézményben kívánták munkájukat és tanulmányaikat folytatni, így összeköltötték a holmijukat és Magyarországra költöztek át. A menekülés során számos nehézséggel találkoztak, míg végül az ún. „menekült egyetem” otthonra talált Sopronban.

Kulcsszavak: felsőoktatás, bányászati és erdészeti főiskola, Selmecebánya, Sopron

THE FLIGHT OF THE HUNGARIAN ROYAL MINING AND FORESTRY COLLEGE (ACADEMY) FROM SELMECEBÁNYA (BANSKÁ ŠTIAVNICA) TO SOPRON, 1918/19. The history of the Hungarian Royal Mining and Forestry College's goes back to 1735, the establishing of the School for Training Mining Officers. During the centuries, this school developed in his type to the only higher educational institution of the Hungarian part of Austro-Hungarian Empire. At the beginning of World War I, it was a Europe-known technical college. With the outbreak of World War I, there was a big rupture in the life of the college. The last lectures started on 6th October, 1918, but the academic year could not be finished. The troops of the new Czechoslovakia occupied the region. The professors and the students decided to keep the Hungarian citizenship and they wanted to teach and learn in a Hungarian institution hence they packed up the college and moved from the ancestral residence to Hungary. They had many difficulties during the flight but finally the so-called „refugee university” found place in Sopron.

Keywords: higher education, college for mining and forestry, Banská Štiavnica, Sopron

Előzmények

A főiskola elköltözésével többen foglalkoztak a „selmeci akadémia” múltját kutatók közül. Sokféle forrás áll rendelkezésünkre, mégis számos kérdés áll nyitva az eseményekkel kapcsolatban.

Az elsődleges források a Bányászati és Erdészeti Főiskola jogutód intézménye, a Soproni Egyetem Központi Levéltárában állnak rendelkezésre, a korabeli iktatott iratok és tanácsulési jegyzőkönyvek formájában.¹ A főiskola selmecebányai iktatott iratairól

¹ Soproni Egyetem Központi Levéltára (a továbbiakban: SoE KL), 1. fond: *Selmecebányai Erdészeti Tanintézet, Selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémia iratai*; 2. fond: *Soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola Rektori Hivatalának iratai*.

azonban itt meg kell jegyeznünk, hogy – valószínűleg éppen a költözés miatt – az 1919 előtti iratanyag erősen hiányos. További vonatkozó forrásanyag található a főiskola felettes szervének, a Földművelésügyi Minisztériumnak² és a Pénzügyminisztériumnak az iratanyagában, melyet a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őriznek. A Sopronba költözésről értékes iratokat őriz a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.³ A cseh és szlovák levéltári forrásokat magyar oldalról kevesen kutatták eddig.⁴

A költözést feldolgozó legelső, kiadott munka Missuray-Krúg (másként ifj. Krúg) Lajos könyve, a *Tűzek a végeken* volt, 1930-ban.⁵ A szépirodalmi jellegű mű nagyban támaszkodik Popper József bányamérnök-hallgató 1922-ben keletkezett, kiadatlan visszaemlékezésére,⁶ melyet szintén Krúg Lajos jegyzett le, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének felhívására. Hasonlóan korabeli visszaemlékezés Szita Dezső 1931-ben megjelent írása.⁷

Lichner József, a főiskola titkára naplójában szintén megörököltette a menekülés eseményeit. Visszaemlékezéseit később a főiskolai tanácsulések jegyzőkönyvei, valamint a keletkezett iktatott iratok alapján pontosította, így beszámolója igen pontos és részletes. A kézirat az *Erdészettörténeti Közlemények*ben jelent meg.⁸ A főiskola további sorsáról a Budapesten tárgyalt Vitális István naplója további adalékokat nyújt.⁹ A levéltári források és a visszaemlékezések mellett számos kiegészítés, érdekesség származik a korabeli, országos és helyi sajtóból.¹⁰

A történeti igényű feltáró munkák közül Hiller István,¹¹ Szemerey Tamás¹² és Ifj. Sarkady Sándor¹³ írásait említjük itt meg. Főleg Hiller István írásaira hivatkozik több,

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K. 184. *A Földművelésügyi Minisztérium*, általános iratok; a felettes hatóságok iratainak feltáró kutatása jelenleg korántsem teljes.

³ MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, IV. 1403. *Sopron Város Tanácsának iratai*.

⁴ Jelen tanulmány is nélkülözi a határon túli, levéltári forrásokat.

⁵ MISSURAY-KRÚG Lajos, *Tűzek a végeken* (Sopron: Selmeci Társaság, 2008), 218.

⁶ SoE KL 2.c. 17. doboz, 691/1922 (*Popper József visszaemlékezése, lejegyezte Krug Lajos*).

⁷ SZITA Dezső, „A Felvidéket nem lehetett volna védelmezni a csehek ellen”, *Nemzeti Újság*, 1931. április 5., 9–10; más hallgatók visszaemlékezései szintén tartalmaznak érdekes részleteket, melyek tovább gazdagítják, pontosítják ismereteinket a témáról.

⁸ LICHNER József, „Az »Alma Mater« kálváriás útja Selmebányától Sopronig, illetve szétdarabolásáig”, *Erdészettörténeti Közlemények* 65 (2004): 5–39.

⁹ VITÁLIS György, „Selmebányától Sopronig: Szemelvények dr. Vitális István 1919–20. évi naplóiból és szakvéleményeiből”, *Bányászattörténeti Közlemények* 6 (2011): 133–166.

¹⁰ Megjegyzendő, hogy a Selmebányán kiadott, korabeli sajtó átnézésére jelen tanulmány készítésénél nem volt lehetőség.

¹¹ HILLER István, „Egyetemünk és Sopron városa”, in *Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián... Sopron, 1919–1969*, szerk. HERPAY Imre (Budapest: Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1970), 25–48; HILLER István, „Sopron harca a hajdani selmebányai főiskola idetelepítéséért 1919-ben”, *Soproni Szemle* 23 (1969) 2: 97–106.

¹² SZEMEREY Tamás, „A M. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia vázlatos története a Selmebányáról való meneküléstől a soproni népszavazásig”, *Soproni Egyetem*, 1996. szeptember (különszám): 2–19.

¹³ IFJ. SARKADY Sándor, *A Bánya-, Kobó- és Erdőmérnök-hallgatók Ifjúsági Köre Sopronban (1919–1948)* (Sopron: Soproni Egyetem Kiadó, 2017), 450.

későbbi egyetemtörténeti munka.¹⁴ A főiskola költözésének kérdése készítette Miklós Ákos térképész interaktív térkép készítésére a Felvidék elfoglalásáról.¹⁵

A magyar munkák mellett szlovák kutatók is foglalkoztak a témával, hiszen a főiskola elköltözésével a frissen alakuló Csehszlovákia elvesztette a selmecebányai műszaki felsőoktatás alapját. E veszteség hangja érződik Jozef Vozár 1968-as tanulmányán.¹⁶ Viliam Stockmann 2018-ban a selmecebányai erdészeti oktatásról megjelent monográfiájában már objektív hangon ír az eseményekről.¹⁷

A Bányászati és Erdészeti Főiskola a 20. század elején, Selmecebányán

A főiskola gyökerei egészen 1735-ig nyúlnak vissza, a bányatisztképző iskola (*Berg-Schola*) megalapításáig, melyet 1770-ben Bányászati Akadémiává fejlesztettek. Selmecebánya akkoriban a Felvidék egyik legjelentősebb bányavárosa volt, vonzáskörzetében számos más bányavárossal (például Körmöcbánya vagy a később Selmecebányával összevont Bélabánya). Az újkorban a bányászat az egyik legjelentősebb iparág volt, fejlesztése egyre nagyobb, összetettebb bányák kiépítését hozta magával, melyekhez jelentős mennyiségű faanyagra volt szükség. A fenntartható fakitermelés iránti igény sürgette az erdészeti képzés életre hívását: 1808-ban megalapították az Erdészeti Tanintézetet.¹⁸ A két intézményt 1846-ben egyesítették M. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémiaként: ekkor már Európa-hírű műszaki felsőoktatás folyt itt.

A 19. század második felétől, az oktatás fejlődésével párhuzamosan leáldozóban volt a selmecebányai bányászat csillaga. Lassan csökkent a városka lélekszáma, jelentőségének mérséklődése miatt elmaradtak a kor igényeinek megfelelő infrastrukturális fejlesztések (közmű, közlekedés). Ezzel párhuzamosan az akadémia látta el felsőfokú bányász, kohász és erdész szakemberekkel a Monarchia magyar ajkú területeit, az intézmény országos jelentőséggel bírt, a képzés összetettsége folyamatosan növekedett.

¹⁴ Például MASTALÍRNÉ ZÁDOR Márta, „Erdészeti felsőoktatás története 2000-ig”, in *Az erdészeti felsőoktatás 200 éve* I. kötet, szerk. ALBERT Levente et al. (Sopron: NYME Erdőmérnöki Kar, 2008), 15–102.

¹⁵ MIKLÓS Ákos, *A Felvidék elfoglalása 1918/1919 telén* (interaktív térkép), <http://mercator.elte.hu/~miklosakos/felvidek1918/>, hozzáférés: 2019. 01. 12.

¹⁶ JOZEF VOZÁR, „Odst’ahovanie vysokej banickej a lesnickej školy z Banskej Štiavnice a začiatok boja zaj ej obnovenie”, *Zborník Slovenského Banského Múzea* 4 (1968): 101–124. (A bányászati és erdészeti főiskola elköltöztetése Selmecebányáról és a megújításáért indított harc kezdete, ford.: CSIBA Lajos, OMK, 1972.)

¹⁷ VILIAM STOCKMANN, *Dejiny lesníckeho školstva v Banskej Štiavnici* (Banská Bystrica: Patina, 2017), 936.

¹⁸ A selmecebányai erdészeti oktatás kezdete több dátumhoz is köthető, az utódintézmények egyezményesen 1808-at fogadják el. Már 1807-ben elrendelték a tanintézet létrehozását, de 1808. január 5-én kezdték az a dokumentumot a Magyar Udvari Kancellária számára, amelyben hivatalosan közölték az Erdészeti Tanintézet létesítését, de az intézet tanára, Wilckens Henrik Dávid csak 1809. február 12-én kezdte meg előadásait, ünnepélyes keretek között. Vö. MASTALÍRNÉ ZÁDOR „Erdészeti...”, 15–16.

Az akadémiát 1904-ben átszervezték: ettől kezdve neve M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola lett. A reorganizáció keretében új tanszékeket létesítettek, és egyúttal a tanulmányi idő négy évre emelkedett az intézmény minden osztályán. A tanulmányok befejeztével a hallgatók abszolutóriumot kaptak, ezután legalább két évet kellett eltölteniük a gyakorlatban, majd mérnöki oklevelet nyerhettek.¹⁹

A képzések megreformálása mellett jelentősen fejlesztették az intézmény infrastruktúráját. Az oktatás évszázadokon át városszerte szétszórtan, különböző épületekben folyt. Először az Erdészeti palota készült el (1892), majd a Bányászati palota (1900) és végül a Kémiai palota (1912). Az utolsó fejlesztés Selmecbányán a vaskohászati anyagvizsgáló laboratórium kiépítése volt: az épületet 1913-ban fejezték be, de felszerelésének bővítése a háború alatt sem maradt abba. Az erdészeti oktatást erre a célra kialakított botanikus kert és a kisiblyei tanulmányi erdő segítette. Az I. világháború kitörése idejére a főiskola felszereltsége, kiépítettsége teljesítette a korszerű műszaki felsőoktatás minden követelményét. A tanári kar és a szakma számára természetes lehetőségnek tűnt a főiskolai képzés egyenrangúvá tétele a műegyetemmel, akár az intézmény műegyetemmé fejlesztése.

Egyetemi körökben gyakran felbukkanó, erős érzelmi töltettel bíró motívum a szeretett otthon, Selmecbánya elvesztése. Popper József visszaemlékezésében is olvasható: „[...] *bekövetkezett a másfél évszázados dicső múltú főiskola tragikus sorsa is: a menekülés a cseh invázió elől! El kellett hagynia a kedves ősi fészket, a régi, meghitt alma matert, hogy egy bizonytalan jövővel cserélje fel azt [...]*”²⁰ Sokkolóan váratlanul és senki által át nem látható módon kényszerültek a diákok és a tanári kar Selmecbánya elhagyására, de a költözés nem volt előzmény nélküli.

A bányák jelentőségének csökkenésével egyre kevesebb tere volt Selmecbányán és környékén a gyakorlati oktatásnak, az erdészeti képzés továbbfejlesztését is korlátozta a város kieső elhelyezkedése. A tanári kar egyre inkább világtól elvágva vagy legalábbis kirekesztve érezte magát. Miközben az itt képzett szakembereket Monarchia-, sőt Európa-szerte elismerték, a diákok rossz szállásviszonyok között, sokszor fűtetlen bérszobákban (kamrákban) éltek és tanultak.

Az erdészet oldaláról már az Országos Erdészeti Egyesület 1896-os, millenniumi emlékülésén felmerül (nem minden előzmény nélkül), hogy a szakág oktatása szempontjából nem Selmecbánya a megfelelő helyszín. A bányász-kohász-erdész tanári kar, együttes erővel először 1905-ben vetette fel a főiskola áthelyezésének lehetőségét. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1905. évi közgyűlésére készített memorandum számos érvet felsorakoztat a költözés mellett. A legfőbb indok a város elzártsága, elmaradottsága (vízvezeték hiánya, fűtési nehézségek, kulturális élet hiánya), az erdészeti oktatás számára kevésbé alkalmas környék, a műegyetemmé fejlesztés korlátai, a megfelelő diákszállás, kollégium hiánya. A kérdés a következő években, a

¹⁹ Uo., 45.

²⁰ SoE KL 2.c. 691/1922.

folyamatos selmecbányai fejlesztések ellenére is napirenden maradt. Utoljára az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1918. szeptember 22-i ülésén tárgyalták részletesen a kérdést. A bányásztársadalom akkor a Selmecen maradás mellett tette le voksát, habár az Országos Erdészeti Egyesület nem sokkal korábban újra a költözés mellett foglalt állást.²¹

A századforduló táján merült fel, hogy a budapesti műegyetem egyedül már nem képes ellátni az országot felsőfokon képzett mérnökökkel. A Bányászati és Erdészeti Főiskola (műszaki képzést folytató intézményként) jó kiindulópont lett volna a műegyetemmel fejlesztéshez, a tanári kar is messzemenően támogatta ezt a megoldást.²² A helyben történő műegyetemmel fejlesztést lelkesen szorgalmazta a város vezetése, érveik között a város magyarságának megőrzése, megerősítése is szerepelt. Tervüket eleinte a felvidéki vármegyék alispánjai is támogatták (többek között Hont, Nyitra, Turóc, Liptó, Komárom, Esztergom), de a város érvelése gyenge volt. Kolozsvár és Kassa igen határozottan kiállt az intézmény megszerzéséért; a főiskola vezetése ezzel szemben elsősorban a budapesti, a pozsonyi vagy a temesvári elhelyezést helyezte előtérbe.²³ A költözés csak idő kérdése volt, de módja mindenkit megrázott.

Az I. világháború hatása a főiskolára

Az I. világháború sok változást hozott az ország felsőoktatási intézményeinek életében. Az elszakított területekkel nagy múltú és frissen alapított egyetemek, főiskolák, akadémiák kerültek az alakuló határokon kívülre (például a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem). Az intézmények egy részét sikerült átmenekíteni Magyarországra, és itt folytathatták működésüket. Mindegyik áttelepülő intézmény megszenvedte a változást. A Bányászati és Erdészeti Főiskola áttelepülésének története nagyban eltér a többi, hasonló sorsú intézményétől: a diákság aktívan szerepet vállalt az *Alma Mater* mentésében, a tanárokkal, főiskolai dolgozókkal összefogva, a közös értékek védelmében. Ennek az összefogásnak köszönhető, hogy a viharos költözés, a laboratóriumok, gyűjtemények nagy részének elvesztése ellenére hamarosan folytatni tudták az oktatást, a „selmeci Akadémia” felszereléseinek egy része és a tanulmányok szempontjából életbevágóan fontos hallgatói nyilvántartások megmenekültek.

A diákság aktivitásában nagy szerepe volt az ún. selmeci szellemnek és a diákság hadviseltségének. A selmeci hagyományok a mai napig összekötik a jogutód intézmények hallgatóit, és egykori hallgatóból lett oktatóit. A barátság, a testvéri érzés, az „egy mindenkéért, mindenki egyért” sírig tartó kötődést hoz létre a hagyományok ápolói

²¹ Vö. OROSZI Sándor, „A Selmec-kérdés”, *Erdészettörténeti Közlemények* 56 (2003): 80.

²² Vö. Uo., 80.

²³ MNL OL K. 184. 2000. csomó A/3. 50507/1919.

között, és ugyanilyen hűségesek *Alma Mater*ükhöz is.²⁴ Ez az elkötelezettség az egyik kulcsa annak, ahogyan a hallgatók kiálltak a főiskola mellett. Az 1879-ben alapított *Ifjúsági Kör* mellett számos más diákkör és egyesület működött, melyek társas elfoglaltságok mellett a diákok összetartozását is erősítették.²⁵

A főiskola hallgatói nagy létszámban harcoltak a frontokon, az iskolai padok szinte kiürültek. (Az 1. táblázat mutatja a hallgatói létszám visszaesését.) Már az 1914/1915. tanévben is mintegy felére esett vissza a beiratkozottak létszáma, de igazán az 1915/1916. tanév adata döbbenetes: mindössze 31 beiratkozott hallgatója volt az intézménynek, az összes ágazaton, a két évvel korábbi 535 fővel szemben. Az 1917/1918. tanévtől nagyarányú növekedést látunk: a katonai szolgálatról hazatérő és tanulmányaikat folytató, megkezdő hallgatók jelentek meg a statisztikában. Ebben az évben főleg az elsőévesek létszámában mutatkozott meg igazán nagy emelkedés. Az 1918/1919-es tanévben még hangsúlyosabb volt a növekedés: nemcsak az elsőévesek, hanem a másod- és harmadévesek létszáma is jól mutatja a katonai szolgálatot teljesített hallgatók visszatérését. De nem mindenki térhetett vissza: az I. világháborúban csaknem 80 hallgató esett el, emléküket a jogutód Soproni Egyetem aulájában fekete márványtábla őrzi.²⁶

1. táblázat. A Bányászati és Erdészeti Főiskola hallgatói létszámának változása (1905) 1912–1918 (1921)

(Forrás: Kormányjelentés és statisztikai évkönyvek, 1905–1921)²⁷

Tanév	Bánya- és kohómérnök	Erdőmérnök					Mindösszesen
		I.	II.	III.	IV.	Összesen	
1905	123	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	174	297
1912/13	226	73	101	86	109	369	595
1913/14	172	90	57	95	121	363	535
1914/15	80	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	216	296
1915/16	17	2	2	6	4	14	31
1916/17	82	18	12	7	17	54	136
1917/18	158	194	59	47	74	374	532
1918/19	189	167	160	80	78	485	674
1921/22	126	43	53	67	56	219	345

²⁴ Vö. IFJ. SARKADY, *A Bánya...*, 17–19.

²⁵ Vö. RÁCZNÉ SCHNEIDER Ildikó, „Diákélet”, in *Az erdészeti felsőoktatás...*, 187.

²⁶ A legfrissebb kutatások szerint 1914 és 1921 között 79 hallgató és egy tanársegéd halt hősi halált; vö. IFJ. SARKADY Sándor, *A Selmecbányai Főiskola hősi halott hallgatói (1914–1921)* (Sopron: NYME Kiadó, 2014), 210.

²⁷ *Kormányjelentés és statisztikai évkönyvek, 1905–1921*, <https://adtpplus.arcanum.hu/hu/collection/KormanyjelStatEvkonyv/>, hozzáférés: 2019. 01. 12.

A hadszíntérről hazatérő hallgatók tanulni akartak, és ebben a tanári kar is szívesen támogatta őket, katonai szemeszterekkel, pótló tanfolyamokkal. Az 1917–1919-es évek főiskolai tanácsülési jegyzőkönyveiben visszatérő téma: hogyan segítsék minél jobban a frontról visszatérő hallgatók tanulmányait.²⁸

A hagyományok része a hazafiasság, a magyarságtudat: ez is közrejátszott a hallgatók tettekkészségében. A hadszíntérről végre hazatérő hallgatók joggal érezhették úgy, hogy elvesztik hazájukat, és ez ellen valamit tenniük kell. Popper József bányamérnök-hallgató visszaemlékezésében Kölcseyt idézte: „Szertenézett s nem lelé / Honját a hazában.”²⁹

A főiskola költözése és közvetlen előzményei

1918 őszén, ugyan már érezhető volt a Felvidéken a nemzetiségi mozgolódásokból származó feszültség, a főiskola tanári kara törekedett arra, hogy visszatérje az életet a rendes kerékvágásba. 1918. október 4-én, a tanévet előkészítő főiskolai tanácsülésen Réz Géza rektor elnökletével leginkább a katonahallgatók tanulmányainak pótlásával foglalkoztak, és a békeidők reményében elkezdtek a főiskola 150 éves évfordulójára (1770) készülődni.³⁰

Az utolsó selmezbányai tanév 1918. október 6-án vette kezdetét³¹ – ugyanezen a napon a hegybányai és selmezbányai bányamunkások a cseh területi aspirációk ellen tiltakozó gyűjtést rendeztek.³² A cseh és szlovák nemzeti törekvésekről folyamatosan szaporodó hírek hatására a főiskolai tanács karhatalom kirendelését kérte a főiskola értekeinek megmentésére a Földművelésügyi Minisztériumtól, de a minisztérium a kérést nem teljesítette.³³ Utólag, az országos helyzet ismeretében ez nem meglepő: IV. Károly manifesztuma, majd Tisza István bejelentése (a háborút elvesztettük) után káosz alakult ki a belpolitikában.

Az érkező hírek hatására, október 26-án a rektorátus felszólította az ifjúság vezetőséget, hogy tegye meg az előkészületeket a polgárőrség alakítására. A nagyrészt hadviselt hallgatóság higgadtan állt az ügy mögé.³⁴ Néhány napra rá Selmezbányára is eljutott az őszirózsás forradalom és a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásának híre. Réz Géza rektor rendkívüli tanácsülésen jelentette be értesüléseit tanártársainak, a tanári kar pedig egységesen az oktatás folytatására, zavartalanságának fenntartására, ugyanakkor a

²⁸ SoE KL 1.a. 13. kötet, *M. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola tanácsának tanácsülési jegyzőkönyvei*, 1918–1919.

²⁹ SoE KL 2.c. 691/1922, 7.

³⁰ SoE KL 1.a. 13. kötet, *M. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola tanácsának tanácsülési jegyzőkönyve* (a továbbiakban: BEF Tűjkw.), 1918. október 4.

³¹ HILLER, „Egyetemünk és Sopron...”, 28.

³² „Munkások a csehek aspirációi ellen”, *Budapesti Hírlap*, 1918. október 8., 8.

³³ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 5.

³⁴ SoE KL 2.c. 691/1922.

polgárőrség felállításának kezdeményezésére szavazott.³⁵ November 1-jén a rektor már arról számol be, hogy a selmecbányai honvédcsapat parancsnoka átvette a katonai állomásparancsnokságot a cs. és kir. katonai állomásparancsnoktól, és a rendfenntartásban hajlandó a polgárőrséggel együttműködni, a főiskolai ifjúság támogatását kérte. Az *Ifjúsági Kör* rendkívüli közgyűlésen tárgyalja meg a továbbiakat,³⁶ ennek eredményeként a hallgatóság hűséget esküdött a Magyar Nemzeti Tanácsnak, és megszervezte a polgárőrséget, melybe a hallgatókon kívül a főiskola tanszemélyzete és egyes alkalmazottai is beléptek.³⁷ Az ifjúság katonai parancsnokává Szikorszky Zoltán tartalékos tüzér főhadnagy, főiskolai hallgatót választották meg.³⁸ Néhány nappal később, november 10-én a cseh csapatok határátlépésének hírére a hallgatók egy tíztagú katonatanácsot alakítottak.³⁹ Ezzel a főiskolások részt vállaltak a környék rendfenntartásának biztosításában, amit az elkövetkező másfél hónapban lelkiismeretesen (nemegyszer áldozatok árán) teljesítettek.⁴⁰ Az ifjúsági polgárőrség szervezettségéről, hatékonyságáról ad leírást Popper József visszaemlékezésében, egy rövid részlet ebből: *„Az ifjúság most már teljesen felszerelve várta a fejleményeket. Éjjel nappal őrséget tartott, úgy hogy Selmecen a forradalomnak nyoma sem látszott. De nem csak a városban tartott rendet, hanem kiküldött különítményekkel a vidéket is lefegyverezte.”*⁴¹

A polgárőrség mellett a város vezetése terén is nagy szerep jutott a főiskolának: 1918. november 1-jén Selmecbányán is megalakult a városi Magyar Nemzeti Tanács, Réz Géza elnökletével.⁴² Ez a nemzeti tanács a következő hónapokban aktívan tiltakozott Selmec- és Bélabánya⁴³ elcsatolása ellen: november végén jegyzőkönyvbe foglalták, hogy a városnak magyarnak kell maradnia, majd decemberben több felterjesztést tettek Jászi Oszkár felé, a város megtartása érdekében.⁴⁴ Az 1918. december 10-én kelt felterjesztésben – Selmec- és Bélabánya magyarságtudatának hangsúlyozása mellett – a város

³⁵ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjvk.*, 1918. október 31.

³⁶ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjvk.*, 1918. november 1.

³⁷ SoE KL 1.c. 24. doboz, 1675/1918.

³⁸ SoE KL 2.c. 691/1922.

³⁹ HILLER, „Egyetemünk és Sopron...”, 28.

⁴⁰ A főiskolai tanácsülések többször megemlékeznek a hallgatók polgárőri feladatteljesítéseiről: 1918. november 4-én jegyzőkönyvben nyilvánítanak köszönetet az ifjúságnak a polgárőrségben vállalt feladatért, a november 18-i tanácsülésen pedig megemlékeznek Baumerth Károly polgárőri szolgálatteljesítés közbeni eleséről, valamint elismerésben részesítik Hurtay György és Zsámbok Pál főiskolai hallgatókat; vö. SoE KL 1.a. 13. kötet.

⁴¹ SoE KL 2.c. 691/1922, 3.

⁴² VOZÁR, „Odst’ ahovanie...”, 108.

⁴³ A város hivatalos neve ekkoriban Selmec- és Bélabánya volt, a két várost az 1876. évi közigazgatási reform keretében egyesítették. Az egyetemi visszaemlékezésekben azonban mindig csak Selmecbányára, Selmecekre emlékeznek, ezért ebben az írásunkban is követjük ezt a formát.

⁴⁴ Vö. VÖLGYESI Zoltán, „Impériumváltás» elleni tiltakozások a Felvidéken 1918 végén (II. rész)”, *Archivnet*, 17 (2017): 6, <http://www.archivnet.hu/imperiumvaltas-elleni-tiltakozasok-a-felvideken-1918-vegen-ii-resz>, hozzáférés: 2019. 01. 20.

által képviselt „óriás államvagyon” megóvására is hivatkoznak, melynek része „az ország egyetlen bányászati és erdészeti főiskolája pazar és legmodernebb berendezéseivel”.⁴⁵

A közeledő cseh megszállás, az országos bizonytalanság mellett Selmecebányát is elérte a spanyolnáthajárvány. A hallgatók közül sokan ágynak estek, a járványba öt hallgató halt bele.⁴⁶ Többen még betegen is segítették a polgárország munkáját és folytatták a csomagolást. Példa erre Hurtay György erdőmérnök-hallgató, aki betegen is részt vett a novemberi korponai zavargások rendfenntartásában, ezért november 18-án rektori dicséretben is részesült. Legyengült szervezete nem tudta legyőzni a kórt, és néhány hétre rá, december 2-án elhunyt.⁴⁷

1918 novemberében a főiskola vezetősége újra karhatalmi segítséget kért az intézmény biztonsága érdekében, de választ ezúttal sem kaptak.⁴⁸ A cseh csapatok előrenyomulásának hírére a főiskola tanszemélyzete és a hallgatóság elkezdett készülni, Popper visszaemlékezése szerint: „megkezdődött a lázas csomagolás kora reggeltől késő estig”.⁴⁹ 1918. november 11-én a Rektori Hivatal felhívást intézett a tanszékekhez, a főiskola értékes tárgyainak biztonsága érdekében,⁵⁰ három nap múlva előadási szünetet hirdettek ki. November 18-án a Pénzügyminisztérium jóváhagyta az előadások szüneteltetésére tett intézkedéseket, és emellett felhatalmazást adott a legértékesebb tárgyak és iratok megmentéséhez szükséges eljárásra (1. kép).⁵¹ A hallgatók egyszerre álltak helyt a polgárországban és segítették a százsámra készülő ládák rendezett pakolását.

November 24-én a Földművelésügyi Minisztériumból érkező átiratban a kormányra való hivatkozással felszólították az összes közalkalmazottat, hogy maradjanak hivatali helyükön, működjenek együtt a cseh–szlovák–román nemzeti tanácsokkal. Ezzel együtt felszólították a főiskolát, hogy az államvagyonot igyekezzenek megmenteni.⁵² Az utasítást a főiskola vezetése a csomagolás és értékmentés jóváhagyásaként fogta fel. A december 6-i, rendkívüli főiskolai tanácsülésen Réz Géza rektor bejelentette, hogy a Pénzügyminisztérium a főiskola tulajdonát képező értéktárgyak haladéktalan elszállítását rendelte el (2. kép).⁵³ Ezzel együtt jelezte, hogy az elszállítást már a korábbi rendelet értelmében elkezdték. A Felvidék csehek általi, teljes megszállása ekkor már előre látható volt, így a rektor elrendelte az előadások beszüntetését, de emellett helyben maradásra szólította fel a tanszemélyzetet, és mérsékletre intette az ifjúságot. A főiskola ügyében

⁴⁵ Selmec- és Bélabánya feltérjesztése Jászi Oszkárhoz a város megmentése érdekében. 1918. december 10. Jelzet: MNL OL K 40–VII–918; hivatkozik rá: VÖLGYESI „Impériumváltás...”.

⁴⁶ SoE KL 2.c. 691/1922.

⁴⁷ SoE KL 1.a. 13. kötet, BEF Tűjku., 1918. november 18., 1918. december 6.; „Gyászír”, *Evangelikus Óráló* 14, 50. sz. (1918): 351; IFJ. SARKADY, *A Selmecebányai Főiskola hősi...*, 93.

⁴⁸ SoE KL 1/c. 24. doboz, 1593/1918.

⁴⁹ SoE KL 2.c. 691/1922, 4.

⁵⁰ SoE KL 1/c. 24. doboz, 1644/1918.

⁵¹ SoE KL 1/c. 24. doboz, 1687/1918.

⁵² SoE KL 1.c. 24. doboz, 1757/1918

⁵³ A távirat december 5-én érkezett meg Selmecebányára, vö. SoE KL 1.c. 24. doboz, 1820/1918.

A magyar népköztársaság
földművelésügyi minisztere.

183196/1918.
-----szám.
I.A.-4.

Felhívom, hogy személyzetével bizalmasan azonnal közölje a következőket: A kormány felszólítja az összes közalkalmazottakat, hogy helyükön maradjanak nyugodt, higgadt magatartást tanúsítsanak, az úgynevezett cseh-szlovák, román és más nemzeti tanácsokkal igyekezzenek egyetértésben működni, de esküt és fogadalmat csak abban a végső esetben tegyenek le, ha erre őket kényszerítik. A kikényszerített esküt a kormány nem fogja az állampolgári hűség és a hivatali kötelesség megszegésének tekinteni, de nyomatékosan hangsúlyozza, hogy az esküre csak végső esetben határozhatják el magukat.

Minden hivatali ténykedésből csak az tartandó fenn és folytatandó, ami az államvagyon és a közvagyon megmentésére irányul. Új intézkedések mellőzendők. A vármegyei autonóm szervekkel és a tót, román vagy más nemzeti tanácsok szerveivel való együttműködésnél a legmesszebb menő méltányosságot tanúsítsák és végül a lakosság részéről a meglévő törvények és rendeletek keretében előadandó kérelmeket, a rendeletekben és szabályzatokban lefektetett eljárástól eltérő sürgős intézkedésekkel lehetőleg teljesítsék.

Szükség esetén az államvagyon biztonságba helyezése iránt a lehető intézkedések idejében megteendő.

Budapest, 1918. évi november hó 21.-én.

A miniszter rendeletéből:

miniszeri tanácsos.

1. kép. A Földművelésügyi Minisztérium rendelete,
1918. november 21. – Előadások szüneteltetése, értéktárgyak csomagolása.

SoE KL 1.c. 1757/1918

Budapesten járt bizottság ekkor beszámolt a tanácsnak a főiskola áthelyezésének elhatározásáról.⁵⁴ A főiskolai tanács ekkor bizottságot küldött ki annak érdekében, hogy ha Selmecbányáról távozniuk kell, akkor valamely más városban folytathassák az oktatást, és biztosíthassák a katonahallgatók számára az 1919. február 1-től indítandó kurzust.⁵⁵

TÁVIRAT.

szám: **12**
 Vezeték név: *[Handwritten]*

1919. dec. 5. szám
főiskola rektor

Felhívó:
 távbeszélő: *[Handwritten]* / *[Handwritten]* / *[Handwritten]* / *[Handwritten]*

Továbbhívta:
 vezetékes: *[Handwritten]* / *[Handwritten]* / *[Handwritten]* / *[Handwritten]*

A távirat osztálya	felvevő hivatal	pénztári szám	szó	hó és nap	óra	perc	szepesség	Hivatalos megjegyzések
	<i>Budapest</i>	<i>19</i>	<i>95</i>	<i>17</i>	<i>5</i>	<i>5</i>		

Intézkedésnek a rektorral folytatott megbeszélés során valót elzártsáiról haladéktalanul gondoskodjunk.

[Handwritten Signature]

Kézbosztendő távirat.

2. kép. PM távirati rendelet,
 1918. dec. 5. – értéktárgyak elszállításának elrendelése.
 SoE KL 1.c. 1820/1918

Popper József szerint az ifjúságnak nem állt szándékában szót fogadni a minisztériumnak: „[...] december első napjaiban megjött a Minisztériumból az utasítás, hogy mindent csomagoljunk össze, mi pedig várjuk be a csebeket. Ezt azonban mi nem voltunk hajlandók megtenni. Elhatároztuk, hogy amint az értékeket elszállítjuk, mi is elvonulunk.”⁵⁶ Kevés híruk volt családjaikról, és emellett legfeljebb egy hónapig tartó, átmeneti állapotnak tartották a Selmecről való kényszerű távozást.

A „nagy” költözés pontos napja bizonytalan, lebonyolításával kapcsolatban is vannak felderítendő kérdések. Popper József visszaemlékezésében december 13-ára elkészültek a csomagolással, elindították az utolsó vasúti szállítmányt, majd hírt kaptak arról, hogy

⁵⁴ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 5–6.

⁵⁵ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1918. december 6.

⁵⁶ SoE KL 2.c. 691/1922, 4.

a cseh katonaság megszállta Garamberzence vasútállomását, hogy ezzel elvágja a főiskolások menekülési útját. A beszámolóban így ír erről:

„[...] este 1/2 12 órakor érkezett meg a polgárőrség egy fontos jelentéssel, melyet Popper József vett át. A garamberzencei állomásfőnök telefon jelentése volt ez, amely így szólt: »Most a 10 órai személyvonattal 48 cseh katona és 3 tiszt érkezett Garamberzencére. A körmői cseh zászlóalj reggelre szintén felvonul Selmec és Zólyom irányában. A most érkezettek még csak előőrsök, de céljuk a selmeci főiskolásokat az összes vonattól elzárni, azért tanácsolom, ha jónak látják azonnal meneküljenek, de semmi szín alatt sem Garamberzencének. Hanem a körülbelül 25 km-re fekvő Hontnémeti irányában gyalog, de többet már nem mondhatok, mert a csehek figyelnek engem.«⁵⁷

A december 14-ére tervezett, vasúton való távozás helyett így éjjel két óra után indult a diákság gyalog és szekerekkel a hegyeken át, a kb. 25 km-re fekvő Hontnémetibe. Ott kiürítettek néhány vasúti teherkocsit, melyeket elfoglalva Vácon át késő este érkeztek Budapestre. A hallgatók által elindított utolsó vasúti szerelvényt már nem engedték át a határon.⁵⁸ A főiskola később hivatalos úton tett lépéseket a vagonok visszaszerzésére, de azóta is ismeretlen a szállítmányok egy részének sorsa.

Az indulás időpontjáról eltérően tudósítanak a források.⁵⁹ Palla Zoltán egykori hallgató visszaemlékezéseire számos helyen hivatkoznak. Eszerint december 20-án hagyták el a hallgatók Selmecet: lovas kocsikkal Garamberzencére mentek, onnan vonattal Vácra, majd haza.⁶⁰ Lichner József december 11-ére teszi a diákok távozását.⁶¹ A költözés segítéséért 1921-ben, utólag jutalmat fizettek az abban részt vett hallgatóknak. A közreműködő hallgatók névsorát az *Iffúsági Kör* állította össze: felterjesztésükben a költözés napja december 15., a névsor fejlécében viszont december 16. szerepel.⁶² Miklós Ákos az időpontokat a csapatmozgásokkal összevetve a december 15–16-i vagy december 20–21-i dátumot tartja valószínűnek, a 13–14-ét túl korainak.⁶³ Vozár szerint a költözésnek december 19-e előtt kellett megtörténnie, mert ekkor a csehszlovák haderő már

⁵⁷ SoE KL 2.c. 691/1922, 4.

⁵⁸ SoE KL 2.c. 691/1922, <http://www.sopron.hu/upload/varos/nepszavazas1921/Agfalva.html>, hozzáférés: 2018. 10. 18.

⁵⁹ A kérdésre Miklós Ákos térképész évek óta keresi a választ, vö. MIKLÓS ÁKOS, *A selmecbányai főiskolai diákság exodusának és Selmecbánya elfoglalásának kérdése 1918/1919 telén* (kézirat), 2018, 1–6.

⁶⁰ GÁL Péter József, „A soproni hőskor (1919–1921)”, *Soproni Egyetem*, 1996. szeptember (különszám): 21–33.

⁶¹ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 28.

⁶² SoE KL 2.c. 904/1921; az időpontokat először Ifj. Sarkady Sándor tette közzé könyveiben: IFJ. SARKADY, *A Bánya-, Kobó- és Erdőmérnök-hallgatók...*, 89; TAMÁSI Miklós, *Pillanat* (dramolett, a jegyzeteket, a tanulmányokat és az író életrajzát írta Ifj. Sarkady Sándor) (Sopron: Soproni Egyetem Kiadó, 2018), 31.

⁶³ Vö. MIKLÓS, *A selmecbányai főiskolai...*, 2–4.

elfoglalta Zólyomot.⁶⁴ Az eddig feltárt elsődleges forrásokból nem kapunk egyértelmű választ, de az adatok összevetésével az 1918. december 15–16-i dátum tűnik a legesélyesebbnek. Az *Ifjúsági Kör* 1921-es felterjesztésében szereplő dátumellentmondást megmagyarázhatja, hogy a csomagolás és az utolsó vagonok indítása az első napon, az éjjeli-hajnali menekülés pedig a másodikon történhetett.

A legendák körébe tartozik, hogy a cseh katonaság addig nem merte betenni a lábát Selmecebányára, amíg a hallgatóság teljes létszámban ott tartózkodott. Ez a vélekedés egyértelműen téves. A cseh csapatok először 1919. január 2-án érték el Selmecebányát, a teljes elfoglalás január 7-én fejeződött be.⁶⁵ Emellett Miklós Ákos a csapatmozgások térképre vitelével bizonyította, hogy decemberben még nem közelítették meg a várost.⁶⁶

A másik tévhit, hogy a költözéssel valamennyi hallgató végleg elhagyta Selmecebányát. A cseh kormány képviselői 1919. január 8-án keresték fel a főiskola vezetését, hogy tárgyaljanak. A január–február során elhúzódó, később elmérgesedő tárgyalások alatt legalább 60 hallgató tartózkodott Selmecebányán, akiket a főiskola vezetése óvatos magatartásra intett, védett, és akik ennek ellenére egyre több konfliktusba keveredtek az ott állomásozó cseh katonákkal.

1919 eleje – hova tovább?

1919. január 8-án a csehszlovák kormány képviselői azzal a szándékkal érkeztek Selmecebányára és keresték fel a főiskolát, hogy átvegyék azt. A küldöttséget szakemberek alkották: a Selmeceben bányamérnöként végzett Bohuslav Križko, a szlovákiai állami bányá- és kohóüzemekre a minisztérium mellett létesített teljhatalmú Kormánybiztosság vezetője; dr. ing. Karel Šiman, erdőügyi főtanácsos és a prágai Földművelésügyi Minisztériumban az erdészeti iskolák főfelügyelője; ing. Štefan Janšák, a Közmunkaügyi Minisztérium előadója.⁶⁷ A szakértő gárda erősen csalódott volt, amikor felfedezte, hogy a főiskola értékeinek egy részét nem találták az épületekben, viszont a sietős pakolás nyomait igen. Réz Géza még aznap rendkívüli tanácsulést hívott össze, ahol tájékoztatta a tárgyalásról a tanári kart. A csehszlovák küldöttség kijelentése szerint Felső-Magyarország, és így Selmecebánya 1918. augusztus 14-e óta a csehszlovák államhoz tartozik, ennek alapján az értéktárgyak elszállítása jogtalan volt, és a főiskola sorsával a prágai összkormány foglalkozik.⁶⁸

Miután a szakértői küldöttség hiába járt a főiskolán, másnap a csehszlovák katonai bizottság tett látogatást az intézmény átvétele ügyében. A tárgyaláson Pethes László

⁶⁴ VOZÁR, „Odst’ahovanie...”, 109.

⁶⁵ Vö. MASTALÍRNÉ ZÁDOR, „Erdészeti...”, 40; VOZÁR, „Odst’ahovanie...”, 108.

⁶⁶ Vö. MIKLÓS, *A Felvidék elfoglalása...*

⁶⁷ VOZÁR, „Odst’ahovanie...”, 109–110.

⁶⁸ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. január 8.

főispán, Réz Géza rektor, Fodor László, Bencze Gergely és Széki János tanárok vettek részt magyar oldalról, akik kijelentették, hogy amíg magyar előadásokat tartanak, addig a főiskola a magyar államhoz tartozónak tekinti magát. A csehszlovák bizottság annyit tudott elérni, hogy jegyzőkönyvbe vétette: a tanári kar és a hallgatóság nem fog a csehszlovák kormány ellen izgatni, és betartja törvényeit. Ebben az esetben szabad bejövetelet és távozást biztosítanak, nem várnak el hűségesküt. Ezt az egyezséget a másnapi tanácsülésen a tanári kar elfogadta.⁶⁹ Ezzel időt nyertek, és közben az oktatás újraindításának lehetőségeit mérték fel.

A tanári kar már 1918 végén próbált előre gondolkodni: ha Selmecbányáról menniük kell, hol tudják folytatni a tanévet? Hol tudják biztosítani a katonahallgatóknak a pótló tanulmányokat? 1918 decemberétől Budapesten a főiskoláról erre a célra küldött bizottság mérte fel a terepet, kereste a megoldást.⁷⁰ Itt hangsúlyozni kell, hogy mindenki úgy vélte, a helyzet átmeneti, nem végleges székhelyet kerestek. A korábbi költözési szándékot motiváló tényezők azonban az ideiglenes elhelyezés rendezésére is hatással voltak.

Az 1919. január 13-i, rendkívüli főiskolai tanácsülésen Kövesi Antal prorektor beszámolt budapesti útjáról: a bizottság nem járt sikerrel a főiskola elhelyezésének kérdésében. A tárgyalások során szóba jött Kecskemét, Győr, Székesfehérvár, Gödöllő, Sopron, Miskolc, Keszthely, Ungvár és Hajmáskér is.⁷¹ Felső szinten a soproni kötődésű Laehne Hugó földművelési államtitkár foglalkozott az ügygel, akinek szülővárosa felé hajlott a keze. A Sopronért mindenre kész Thurner Mihály polgármester alapvető fontosságúnak tartotta a város oktatásának fejlesztését, a szellemi élet színvonalnövelésének kulcsát felsőoktatási intézmények letelepítésében látta. Erről akkor még a tanári kar nem tudott, ezért állásfoglalást kértek a Pénzügyminisztériumtól a magyar előadások tanév végéig Selmecbányán való folytatásával kapcsolatban.⁷²

1919. január 24-én Bohuslav Križko csehszlovák kormánybiztos, Kövesi Antal prorektor és Réz Géza rektor tárgyalt az oktatás folytatásának lehetőségéről. Križko ajánlata szerint a csehszlovák állam feltételekhez kötötten engedélyezte volna a bányász- és kohómérnöki osztály előadásainak megkezdését magyar nyelven, garanciák nélkül. Az erdőmérnöki oktatás folytatására nem tett ígéretet. A főiskolán cseh–szlovák tanszéket állítottak volna fel, emellett az ifjúságnak írásba kellett volna adnia, hogy nem izgat a csehszlovák kormány ellen. A tanári karnak nyilatkoznia kellett volna, hogy a magyar kormánytól érkező ellentétes utasítás esetén is folytatja az előadásokat. A feltételeket a rektor, a tanári kar – a magyar államhoz tartozása okán – visszautasította.⁷³

Mindeközben folytak a tárgyalások Budapesten, de tényleges eredmény nélkül. A diákság türelmetlenül várta a helyzet rendeződését, a fővárosban tartózkodó részük

⁶⁹ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. január 10.

⁷⁰ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 5–8.

⁷¹ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. január 13.

⁷² Uo.

⁷³ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. január 25.

január 26-án tüntetést szervezett. A hallgatókat Károlyi Mihály elnök és Berinkei Dénes miniszterelnök fogadta, és ígéretet tettek arra, hogy a főiskolát ideiglenesen a gödöllői hajdani vadászkastélyban helyezik el.⁷⁴ Laehne és Thurner eredményes háttérmunkáját jelzi, hogy két napra rá, a *Soproni Napló* című helyi újságban cikk jelent meg „Erdészeti Akadémia Sopronban” címmel.⁷⁵

Azok a hallgatók, akik hazatértek, szintén mielőbb folytatni akarták tanulmányukat: figyelték a híreket és érdeklődtek, ahol tudtak. Ezt bizonyítják azok a táviratok is, melyekben a főiskolások a Földművelésügyi Minisztériumnál érdeklődtek az intézmény holléte, tanulmányaik folytatásának lehetősége felől.⁷⁶

1919 februárjában tovább élesedett a helyzet. Selmecebányán egyre nagyobb nyomást gyakoroltak az ott maradtakra, Budapesten pedig egyre feszültebb hangnemben folytak az átmeneti elhelyezést célzó tárgyalások. A február 2-ai, rendkívüli főiskolai tanácsülésen sem tudtak még biztosat: az érkező hírek szerint Kismarton és Sopron került előtérbe az elhelyezés ügyében. Ezt a jelenlévők többsége a határközei, fenyegetett helyzet miatt nem tartotta elfogadhatónak, ezért újabb tárgyaló bizottságot küldött ki Budapestre Réz Géza rektor vezetésével.⁷⁷ A rektor két nap múlva el is indult Budapestre, de kénytelen volt visszafordulni a párkányánai cseh határozat miatt.⁷⁸ Végül csak február 18-án jutott el a fővárosba: ekkorra már szinte döntöttek az elhelyezés ügyében.⁷⁹

Selmecebányán szaporodtak a konfliktusok a csehszlovák katonaság és a magyar érzelműiek, főleg a diákok között. A katonai parancsnokság rendeletet adott ki arról, hogy a magyar kormány rendeleteit nem szabad tiszteletben tartani.⁸⁰ Egy csehszlovák altiszt február 4-én letartóztatta Balogh Béla erdőmérnök-hallgatót, nemzetiszín szalag viselése miatt. A hallgatót a rektor és a katonai parancsnok hosszas egyeztetése nyomán végül internálás helyett „csak” a város elhagyására kötelezték. Néhány napra rá újabb összeütközés történt a hallgatóság és a megszálló csapatok között, Jakóts Sámuel erdőmérnök-hallgatót el is fogták csehek elleni izgatásért. A vizsgára jelentkező hallgatók nem kaptak igazolványt, ezért nem tudtak visszatérni. A főiskola vezetésével immár nem a kérdéshez szakmai alapon közelítő, a tanári kar álláspontját tiszteletben tartó és békés megoldásra törekvő Bohuslav Križko tárgyalt, hanem a jóval keményebb

⁷⁴ VICZIÁN János, *Diákélet és diákegyesületek a budapesti egyetemeken, 1914–1919* (Budapest: ELTE Levéltár, 2002), 236; „A selmecei erdészeti és bányászati főiskolai hallgatók tüntető felvonulása”, *Az Újság*, 1919. január 28., 6.

⁷⁵ „Erdészeti Akadémia Sopronban”, *Soproni Napló*, 1919. január 28., 3.

⁷⁶ MNL OL K 184. 2000. csomó A/3. 50080-1919.

⁷⁷ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. február 2.

⁷⁸ HILLER, „Egyetemünk és Sopron...”, 29.

⁷⁹ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. május 3.

⁸⁰ VOZÁR, „Odst’ ahovanie...”, 111.

hangnemet megütő Aurel Lehoczky csehszlovák kormánybiztos.⁸¹ A hangnemváltás egyik legbeszédesebb jele, hogy a cseh katonai parancsnokság lefoglalta a főiskola egyes helyiségeit, többek között a magyar főispán által használtakat is. A tanári kar a Földművelésügyi Minisztérium szóban továbbított utasítása nyomán megkezdte a teljes elköltözés előkészítését.

Thurner Mihály soproni polgármester eközben február elején elküldte feliratait a Pénzügyminisztériumhoz, a Földművelésügyi Minisztériumhoz és a Honvédelmi Minisztériumhoz, melyekben immár hivatalos formában is kérte a selmecbányai főiskola Sopronba helyezését.⁸² Előterjesztésére válaszul a földművelésügyi miniszter táviratilag jelezte, hogy a hadügyminiszter kiküldöttjeivel megvizsgálhatja a polgármester által a főiskola elhelyezésére felajánlott Károly-laktanyát, és felszólította Thurnert a főiskola [!] és a város érdekeinek képviseletére.⁸³

Február második felében felgyorsult a főiskola elhelyezéséről folytatott tárgyalás Budapesten. Immáron két helyszín, Sopron és Gödöllő között folyt a verseny. A tanári kar alapvetően a gödöllői elhelyezést támogatta, de Réz Géza rektor a sok bizonytalan tényező miatt attól tartott, hogy minden lehetőséget elvesztenek: „*bizony attól félttem, hogy olyan útra tartunk, melynek könnyen az lesz a vége, hogy sem Gödöllőt, sem Sopront nem kapjuk meg, s maradunk ismét két szék között a földön*”.⁸⁴ Óvatossága február 19-én, a Buza Barna földművelésügyi miniszternél folytatott megbeszélésen Sopron felé billentette a mérleget. Határozatlansága miatt sok támadás érte, de ekkor ő úgy tudta, hogy Kaán Károly alapvetően Sopron mellett foglalt állást.⁸⁵ Ehhez képest Vitális István naplója szerint Kaán ekkor még „*Gödöllő híve, de már a minisztertanács Sopron mellett döntött*”.⁸⁶ Réz később határozottabban képviselte a gödöllői elhelyezés kérését, de Thurner Mihály sem nyugodott: minden befolyását latba vetette a főiskola megszerzéséért. A tárgyalások egészen február 28-áig húzódtak,⁸⁷ eredményükképpen kelt 1919. március 1-jén a földművelésügyi miniszter 52 935/I-A-3. sz. átíratja, mely szerint a főiskolát ideiglenesen Sopronba helyezték, a pénzügyminiszterrel egyetértésben. A miniszter egyúttal felszólította a rektort az átköltözés előkészületeinek azonnali megkezdésére.⁸⁸ A főiskola a Thurner által ígért és leszervezett Károly-laktanyában kapott helyet.

⁸¹ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 12; Jozef Vozár többször Križko szemére veti, hogy nem volt elég határozott, túl puhán bánt a főiskola vezetésével – megkockáztatjuk, hogy Križko hozzáállásában lehetett némi szerepe annak, hogy egykor ő is selmeci diák volt. Vö. VOZÁR, „Odst’ ahovanie...”, 112.

⁸² HILLER, „Sopron harca...”, 97–98.

⁸³ Uo.

⁸⁴ SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. május 3.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ VITÁLIS, „Selmecbányától...”, 139.

⁸⁷ A tárgyalások részletei külön tanulmányt érnek meg; vö. VITÁLIS, „Selmecbányától...”, 139–144; SoE KL 1.a. 13. kötet, *BEF Tűjku.*, 1919. május 3.

⁸⁸ MASTALÍRNÉ ZÁDOR, „Erdészeti...”, 51.

Annak ellenére, hogy megkérdezték a véleményüket, a főiskola tanári karának viszonylag kevés beleszólása lehetett a helyszín kiválasztásába. Amikor Sopron már komolyan szóba került, akkor még egy főiskolai tanár sem járt a leghűségesebb városban terepszemlét végezni. A budapesti tárgyalások alapján február 24-én rendelték ki Spissák Béla segédtanárt⁸⁹ a soproni helyszín bejárására, felmérésére. A főiskolai küldöttség a gödöllői helyszínt is csak február 26-án járta be részletesen.⁹⁰

A selmecbányai helyzet időközben annyira elmérgesedett, hogy a hallgatók és a cseh katonaság ismételt összeütközései nyomán február 19-én a cseh katonai parancsnok, Jakob Domanszky hadnagy bezáratta a főiskolát, elrendelte, hogy minden Selmecbányán tartózkodó nem helyi illetőségű személy 24 órán belül távozzon a városból, különben Brünnebe internálják. A főiskolai oktatóknak engedélyezte, hogy a főiskola épületeiben tartózkodjanak és a tudományos munkát folytassák.⁹¹ A tantestület ekkor már a költözésre készült: február 24-ére megállapították, hogy 38 család, illetve 20 személy költözésével kell számolni, összesen 177 családtaggal.⁹²

A tanárok első csoportja március 4-én érkezett meg Sopronba, Réz Géza rektor vezetésével.⁹³ Thurner tudta, hogy a Károly-laktanyában nem lesz hely arra, hogy a Selmecbányáról érkezőknek szállást is ott biztosítsanak, ezért felhívást tett közzé a polgárok körében, hogy akinek van szabad szobája, lakrésze, ajánlja fel a selmeci tanároknak, diákoknak. A felhívás a *Sopronvármegye* című újságban is megjelent.⁹⁴ Az étkeztetést, a főiskolai *Mensa* megindítását a város a rektor kérésére a Károly-laktanya melletti földek bérbeadásával támogatta,⁹⁵ amiben lehetett, segítették a városba érkező intézmény hallgatóit, oktatóit. A helyi sajtóban barátságos ismerkedés indult a fogadók és az érkezők között.⁹⁶ A rektorátus, a minisztérium támogatásával elkezdte a legkülönbözőbb fórumokon értesíteni a hallgatókat arról, hogy a főiskola Sopronba helyeztetett át, és tájékoztatták őket a részletekről. Példa erre a *Pesti Hírlap* 1919. március 13-i számában megjelent rövid híradás:

„A selmecbányai bányászati és erdészeti főiskolát ideiglenesen Sopronba helyezték át, ahol a pótvizsgálatok árpilis hó elején, az előadások pedig április második felében fognak megkezdődni. Ez év októberéig egy nyári, azután egy téli és végül még egy nyári félévet fognak tartani. Az első és a második kurzusra csak kato-

⁸⁹ Későbbi nevén Solt Béla, a főiskola Építéstani Tanszékének vezetője.

⁹⁰ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 21.

⁹¹ SoE KL 2.c. 1. doboz, 108/1919.

⁹² LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 13.

⁹³ HILLER, „Egyetemünk és Sopron...”, 32.

⁹⁴ MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, IV. 1403. *Sopron Város Tanácsának iratai*, IV. 31/919, 5231/919.

⁹⁵ MNL GYMS SL IV. 1403., IV. 31/919, 6229/1919.

⁹⁶ „Egy kis ízelítő a főiskolai diákéletből”, *Sopronvármegye*, 1919. március 8., 3; „A selmeci főiskolások üdvözlölete Sopron közönségéhez”, *Sopronvármegye*, 1919. március 11., 2.

nahallgatók jelentkezhetnek. Pótvizsgára vagy más kurzusra jelentkezők forduljanak a földművelésügyi minisztérium erdészeti osztályához vagy pedig az állami bányászati és erdészeti főiskola rektorához (Sopron, postafiók).⁹⁷

A március 15-én tartott selmecebányai főiskolai tanácsülésen bejelentették, hogy a csehszlovák minisztérium engedélyezte a főiskola tanszemélyzetének szabad elvonulását. A főiskola tanszemélyzete március 14-én nyilatkozott arról, hogy a magyar állam kötelékében kíván maradni.⁹⁸ Erre válaszul Aurel Lehoczky selmecebányai kormánybiztos letiltotta a tanárok fizetésének folyósítását.⁹⁹ A Selmecebányán maradt tanárok írásban kérték a város vezetésétől, hogy magántulajdonukat és egyes főiskolai felszereléseiket Magyarországra szállíthassák. Lehoczky kormánybiztos nem engedélyezte a főiskolai felszerelések elszállítását, és – a decemberi eseményekből tanulva – bizottságot nevezett ki a főiskola vagyonának átvételére, felügyeletére. Pár nappal később a rektori hivatal átadta Selmecebánya vezetésének a távozni kívánók névsorát, melyet Križko kormánybiztos továbbított Pozsonyba, és javasolta az útlevelek kiadását.¹⁰⁰ Az érvényes útlevelek birtokában a tanárok áprilisban kezdhették meg személyes tárgyaik vagonokba pakolását. Utolsó csoportjuk április 26-án hagyta el addigi otthonát, Selmecebányát.¹⁰¹

Sopronban ekkor már nagyban folytak az előkészületek a hallgatók és a távollévő tanárok fogadására. A rektor lakások és szobák kiutalását kérte a lakáshivataltól 38 család és 150 hallgató részére.¹⁰² Április elején intézkedtek a laktanya fertőtlenítése iránt,¹⁰³ és a hónap közepén megkezdhette működését a főiskolai *Mensa* is. 1919. április 28-án, ha nem is zökkenőmentesen, de megkezdődött az oktatás a Károly-laktanyában összesen 326 beiratkozott hallgatóval.¹⁰⁴

⁹⁷ „A selmecebányai főiskola Sopronban”, *Pesti Hírlap*, 1919. 03. 13., 6; A hírt a szaklapok is leközölték, így az *Erdészeti Lapok* is: „Értesítés az erdészeti főiskola hallgatói részére”, *Erdészeti Lapok*, 58, 5–6. sz. (1919): 37.

⁹⁸ LICHNER, „Az »Alma Mater« kálváriás...”, 15.

⁹⁹ VOZÁR, „Odst’ ahovanie...”, 112.

¹⁰⁰ Uo., 114.

¹⁰¹ HILLER, „Egyetemünk és Sopron...”, 32.

¹⁰² SoE KL 2.c. 1. doboz, 128s/1919.

¹⁰³ SoE KL 2.c. 1. doboz, 159s/1919.

¹⁰⁴ SoE KL 2.c. 1. doboz, 353/1919.